

УДК 398.81:141.32

Я. Закальська, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ**ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР У ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРИ СПРОТИВУ**

Досліджується екзистенційна парадигма пісенного фольклору спротиву трьох різних періодів української історії, спільною ознакою яких є війна. Проаналізовано базові мотиви, пов'язані з екзистенціальними засадами людського існування. Показано, що фольклор "межових" ситуацій є відображенням драматичного досвіду боротьби й випробувань і може слугувати важливим джерелом для вивчення суспільної свідомості українців.

Ключові слова: фольклор спротиву, екзистенція, воїн-індивід, "межова" ситуація, мотиви.

Початок XXI ст. увійде в історію людства небувалим науково-технічним прогресом, надшвидким поступом інформаційних технологій, досягненнями в галузі медицини тощо. Усе це, на думку видатного українського філософа С. Кримського, призводить до виникнення загрозливої колізії між цивілізацією та екзистенцією: "Людина виявилася розпінятною між палеолітом свого духовного підпілля та науково-технічним прогресом, який, за висловом А. Ейнштейна, став нагадувати сокиру в руках дикуна" [6]. Мабуть, тому наш час ознаменований також і руйнівними катаклізмами, реальною небезпекою екологічного колапсу, локальними воєнними конфліктами та геополітичними збуреннями, міжнародними й релігійними чварами та міжнародним тероризмом. Це спонукає людину до роздумів над основоположними світоглядними проблемами: сенсом людського життя, вибором життєвих цінностей, відповідальністю за скоєні вчинки, питаннями самотності, смерті, відчаю тощо. Філософським напрямом, який відображає душевні та духовні пошуки особистості, а також психологічні труднощі, що постають перед людиною, є екзистенціалізм. Нині, як і століття тому, філософи вкотре шукають нові форми екзистенційного осягнення людського буття й морально-гуманістичних вимірів людини, яка живе в умовах глобалізаційних викликів, коли людське існування необхідно досліджувати через зіставлення понять "зараз" і "завжди". Однак, екзистенційна проблематика виходить далеко за межі виключно філософії, і, відповідно до тенденції антропологізації сучасної науки, стає предметом дослідження багатьох інших соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема фольклористики. Українська дослідниця О. Кузьменко зазначає, що "фольклор є універсальним культурним текстом із сформованим тисячоліттями ефективним механізмом освоєння та відображення суспільної й особистісної екзистенції людини. Проговорювання чи проспівування травматичних екзистенційних станів людини чи спільноти з одночасним "вписуванням" їх у канони фольклорної традиції – обов'язкова умова пережиття травм, яку інтуїтивно чи завдяки тисячолітньому досвіду відчуває і особистість, і загалом цілий народ" [7, с. 4]. Екзистенційні розумування найгостріше виявляються в переломові моменти, які зазвичай позначаємо як кризові або "межові" ситуації. Саме в часи суспільних потрясінь і втрат особливо активізуються роздуми над сенсом життя. Мабуть, це відбувається тому, що при "межових" ситуаціях людина, здебільшого раптово, потрапляє в нові обставини, при яких життя вилучається зі звиклого їй "буття" і переноситься в інші, часто трагічні, умови. Коли людина екзистує, то формується не стільки буття, скільки певне ставлення до буття, процес дійсного існування розуміється як процес віднайдення й формування особистісного "Я" [2, с. 40]. Криваві часи революцій, воєн і катастроф є екзистенційно складними, оскільки саме переживання є дуже інтенсивним і непростим. Однак цей трагічний досвід народжує такі роздуми й емоції, які не притаманні мирному часові. На жаль, мусимо констатувати, що в тисячолітній історії України

складних переживань було аж надто багато. Мабуть, тому філософи дійшли висновку, що гуманістична екзистенційна проблематика – основа генетичного коду української філософської культури, а екзистенційно-особистісна поліфонічність світобачення є провідною в структурі української духовності. І це не випадково, адже українці від часів Київської Русі перебували у ворожому таборі, переживали масу катаклізмів, що й формувало їхнє екзистенційне світобачення [12, с. 298]. Категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті, а разом із тим потреба самоаналізу, переосмислення минулого й доконечна спроба самореалізації, оновлення не були чужими для української спільноти [1, с. 9]. Прояви філософії екзистенціалізму відслідковуються ще в постулаті Сквороди "знайди себе", знаходять своє виявлення у творчості П. Куліша, Т. Шевченка, Лесі Українки та І. Франка, а далі, під впливом трагічних подій, що випали на долю українців у XX ст., розвиваються І. Баряним, В. Баркою, В. Домонтовичем, В. Шевчуком, В. Стусом і поетами-шістдесятниками. Без сумніву, екзистенційно-філософські міркування актуалізуються у фольклорі як природному віддзеркаленні душі народу. Саме у фольклорному масиві, що твориться в буремні роки протистоянь і боротьби, можемо виявити суб'єктність індивіда, яка демонструється через мотиви, пов'язані з екзистенціальними засадами людського існування, – пам'ять, вибір, любов, травма, страждання, виживання, смерть, боротьба, гріх тощо. Перелічені мотиви реалізуються, відповідно, через систему екзистенційних дихотомій, базовими з яких є життя/смерть, свобода/рабство, любов/ненависть, покаяння/прощення, дух/тіло, самопожертва/зрада, війна/мир.

Як уже зазначалося вище, екзистенційний вимір особистості найяскравіше увиразнюється у фольклорі спротиву, до якого ми відносимо фольклор трьох різночасових періодів української історії – стрілецький, власне повстанський фольклор і новотвори Революції гідності й АТО. Такий фольклор маркований однією спільною ознакою, якою є війна. Отже, це творчість мілітарного соціуму. Його особливістю є те, що він народжується в трагічних умовах, коли перед обличчям смерті людина найбільш гостро відчуває унікальність, неповторність і минуцність свого існування. Крім цього, у періоди лихоліть страждання, що випадають на долю як окремої людини, так і цілих народів, спонукають не лише до роздумів над причинами їхнього виникнення, але й до пошуку шляхів подолання таких страждань. Акцентується не лише питання "Чому?", але й, що суттєвіше, "Як?" і "Куди?", що є виявом такої іманентної риси екзистенційного мислення, як його пошуковий характер. Найважливішими екзистенціалами в такому фольклорі виступають смерть, страждання, страх, життя, відповідальність, воля й ін. Фольклорні тексти розглядуваних періодів продукуються суб'єктністю осіб, які через воєнні дії змушені виконувати соціальну роль, не притаманну їм у попередньому житті. Тобто, вони потрапляють в іншу соціальну площину та потребують

вироблення такої системи орієнтації, яка би дала можливість ототожнити себе з новими поведінковими та особистісними зразками [4, с. 91]. Таке внесення деструктиву до звичайного стану соціуму та виведення індивідів поза межі певної соціальної структури нашо-вхують на паралелі з давніми ініціаційними обрядами, що мали визначальне значення для виживання, збереження та єдності громади.

Один із основоположників екзистенціалізму М. Гайдеггер вважає, що справжнє існування (тобто перехід від об'єктивного, предметного світу до рівня екзистенції) можливе лише за усвідомлення своєї кінченості (смертності). До слова, смерть є одним із чотирьох засадничих екзистенційних понять, а протиборство між усвідомленням неминучості смерті й прагненням до життя – центральний екзистенціальний конфлікт. Смерть не має власного буттєвого змісту, а її феномен – велика таїна. Танатологічні мотиви наскрізно "прочитуються" в обрядовому фольклорі, героїчному та казковому епосі, переважній більшості неказкової прози багатьох етносів. Мотив смерті у фольклорі українського спротиву часто реалізується в мотиві сновидіння, адже відомо, що смерть у фольклорі – це не помирання, це – перехід в інший стан – стан "вічного" сну.

*Спіть, вірні сину України,
Хай сниться чудовий вам сон.
Бо ви були вірні для неї,
Її боронили кордон.
("У лісі під дубом зеленим", повстанська пісня)*

Важливо, що у фольклорі спротиву присутній екзистенційний феномен: усвідомлення власної майбутньої смерті спонукає людину до переходу на більш високий модус існування – усвідомлення відповідальності і за своє буття і за буття тих, хто поруч. В умовах збройної боротьби смерть безустанно проникає в межі людського життя, впливаючи на досвід індивіда та його поведінку. У "межових" ситуаціях усвідомлення смерті робить кожну хвилину життя особливо цінною, надає нову глибину. Смерть на полі бою трактується не просто як факт завершення життя, а як феномен жертви задля перемоги над ворогом. І січові стрільці, і повстанці ОУН-УПА, і новочасні герої АТО, цінуючи незліченні даності власного існування, готові віддати життя за рідну землю, що і знаходить свій вияв у фольклорі, який транслює філософію національно-визвольного руху: життя – для України, смерть – в ім'я перемоги:

*Вперед! – За волю! – смерть нам не страшна.
("Ми йшли вперед", стрілецька пісня)*

*Ми не вийдем з того бою,
ми не станем на коліна.
Стали ми на смерть з тобою,
Щоб не вмерла Україна!
("Нас весна не там зустріла", повстанська пісня)*

*Ми не сплячимо роду нашого народу –
І в вогонь, і в воду підем за свободу.
("Чуєш, сурми грають", повстанська пісня)*

*Ну і що ж, що прийдеється нам вмерти
З автоматом в руці у житах,
Ми у вічі сміємося смерті,
А вмирати прийдеється лиш раз.
("Ну і що ж, що прийдеється нам вмерти",
повстанська пісня)*

Тобто, мотив смерті в досліджуваному фольклорі реалізується також і через аломотив жертвування особистим задля спільної великої справи – прогнати ворога з рідної землі:

*Україно, Україно,
Як я тебе люблю,
Я за тебе, рідний краю,
Все що мав, тобі віддав.
Віддав я своє здоров'я,
Молоді свої літа,
А як прийдеється, в потребі,
То віддам своє життя.
("Ой піду я скрізь лісами", повстанська пісня)*

Створювані вже в наші дні тексти за своєю ритмо-мелодикою та мовностилістичними засобами генетично пов'язані зі стрілецьким і повстанським фольклором.

*Єднаймося, браття, в цю лиху годину,
Нехай ворог знає: ми за Україну
Богу душу нашу віддамо єдину
За нашу землю Священну Вкраїну
("Браття українці", офіційний гімн АТО).*

Шлях до перемоги – шлях утрат і тортур, Голгофа арештів і ув'язнень, а отже, пряме позбавлення однієї з основних екзистенційних даностей – особистої свободи:

*Гарештують друзів за працю підпілля.
Друзів гарештують, в'яжуть назад руки,
Збирають друзів до тюрми на муки.
("Нічка була темна", повстанська пісня)*

*Україно, Україно,
Україно, краю мій.
Я за тебе, Україно,
Муки тяжкі терпів.
("Рости, рости, черемшино", повстанська пісня)*

Ув'язнювали не лише воїнів-чоловіків, але й досить часто і жінок:

*Як в сорок п'ятім році
У тюрму я попала.
Молила Бога, благала,
Щоби весна настала
("Як в сорок п'ятім році", повстанська пісня).*

Як бачимо, в усі періоди спротиву його учасники прописують схожий "сценарій": життя – боротьба – (часто: арешти – ув'язнення) – смерть. Смерть у бою чи в тюрмі. Проте звияжці, навіть закуті в кайданки чи захоплені в полон, під свистом куль чи пострілами "градів", завжди залишалися вільними і сильними духом. У найтрагічніші моменти життя вони мали свободу: зробити вибір – між життям і смертю. Власне, вибір смерті як вияв свободи – невід'ємної частини людського існування – має чітке екзистенційне забарвлення, адже екзистенція – це можливість робити вибір між різними проектами майбутнього. Як зазначалося вище, індивід у фольклорі українського спротиву всіх аналізованих нами періодів робить такий вибір на користь України, за яку готовий віддати власне життя:

*Серця кров і любов –
Все тобі віддам у боротьбі!
("О, Україно!", стрілецька пісня)*

*Гей запорозький в нас звичай,
За Вкраїну до загибу.
Спільно борись, перемагай!
Хай засяє щастям край!
("Гей, наступаєм ми, стрільці!", стрілецька пісня)*

*Хтось крикне: "Слава Україні!" |
Ми не здамося – краще смерть!
("Три браття", повстанська пісня)*

*Гей, не страшна нам ворогова страта...
("Марш сотні Лева", повстанська пісня)*

*За нікого битись не будемо,
До нікого в найми не підем,
Для України ми усі живемо
І за неї голови складемо.*
(“Гей, степами, темними ярами”, повстанська пісня)

*За потоптану честь України,
За поранену землю святу
Ми йдемо, щоб підняти з руїни
Українську державу нову...*
(“Ну і що ж, що прийдеться нам вмерти”, повстанська пісня)

У фольклорі спротиву відстежується певна система цінностей, яку, із тенденцією до градуїзованості, вибудовують його учасники: найменшу вартість має власне буття людини, більшу – життя друзів, рідних і найбільш цінними є буття нації та її злітованість. Перебуваючи в умовах постійної екстремі – підпілля чи воєнного часу – учасники українського спротиву максимально наближаються до серцевинного національно-екзистенціального ідеалу – національної ідеї. Тому завдяки фольклору спротиву, що є одним із чинників формування національної єдності та національної самосвідомості, ми можемо “навчитися чути себе українцями” [9, с. 405]. Як бачимо, слова “За Україну, за її волю, за честь і славу, за народ” стали лейтмотивом усього досліджуваного фольклорного прошарку загалом. Таким чином, екзистенціалізм у фольклорі спротиву – не філософія знання, а радше – філософія дії.

Із екзистенційними категоріями свободи/несвободи органічно пов'язана надзвичайно важлива для українського менталітету мотивна призначення. Свобода, як уже зазначалося, передбачає вибір, певні раціонально-емоційні зусилля й відтак творення-прийняття “Доли”:

*Пробачте, мамо, я не прийду на вечерю,
не лийте сльози, серце не міцне,
хтось мусить захищати рідну землю,
для цього доля вибрала мене.*
(“На війну”, пісня періоду проведення АТО)

Однак, якщо в багатьох фольклорних текстах інших жанрів культурний архетип “доля” трактується як невідворотність, то в текстах, продукованих суб'єктивністю українських борців за волю, її фатальність дещо нівелюється. Долю можуть творити лише сильні особистості, індивіди у фольклорі спротиву – реальні люди з народного кореня. Вони, як і герої українських народних дум та історичних пісень, мають лицарські риси характеру. Цим звитяжцям притаманна готовність до самопожертви як вища форма героїзму. У фольклорних текстах досліджуваних періодів такий вияв суб'єктивності демонструється найчастіше через мотивфему вибору, що якраз і реалізується через мотив самопожертви.

Підтвердженням цього є 2 повстанські пісні:
*Ворогам не дався,
Взяв гранату в праву руку
І сам підірвався*
[цит. за 10, с. 187].

*На Покрову за ним гнали, його окружили
Та хотіли живим взяти, засідку зробили,
Стрелив собі в головочку – кровця зашуміла,
От загинув стрілець “Муха” – слава полетіла*
[цит. за 10, с. 187].

Такі тексти найчастіше ґрунтуються на реальних подіях. Так, 18 червня 2014 р. український танк Т-64БМ потрапив у засідку в селі Станиця Луганської області. Бойовики розбили приціли та перископи танка, тому машина виявилася практично беззахисною. Коли сепар-

ратисти підійшли впритул, екіпаж підірвав себе та машину гранатами, аби не потрапити в полон. При цьому вояки взяли за руки, що свідчить про життєздатність відомого зі звичаєвого права інституту побратимства. Якраз на полі бою найкраще видно справжню дружбу: “Там повстанці тихо йдуть і на руках із поля бою товариша несуть” (“Ой там попід лісом”, повстанська пісня). Підтверджуючи інтертекстуальність фольклору, ця пісня актуалізувалася в часи проведення АТО на сході України: “Наші добровольці йдуть і на плечах своїх могутніх товариша несуть” (“Ой там попід лісом”, пісня періоду проведення АТО). Фольклор спротиву відкриває особливий світ його героїв – світлий світ любові, добра та самопожертви. Екзистенційна парадигма фольклору спротиву – гармонія любові. “Коли людина любить, вона справжня, вона – людина... На перемогу здатний лише той, хто навіть на війну йде, бо любить...” [3, с. 48]. Бо той, хто справді любить, ніколи не зрадить...

Інколи героєві доводиться робити ще складніший екзистенційний вибір. Для підтвердження цього хочеться виокремити повстанську пісню “У темному лісі”, де мотив самопожертви набуває нового, особливо трагічного, смислу – обірвати не лише власне життя, а й життя коханої людини:

*Свою Україну і вірну дружину
У серці навіки зберіг,
Та свого кохання, на муки, знуцання
Віддати катам він не зміг.*
(“У темному лісі”, повстанська пісня)

У тексті цієї повстанської пісні “прочитується” ряд цікавих, глибоко філософських, моментів, організованих довкола стрижневої “дихотомії” еросу й танатосу [8, с. 26]. Це не рефлексія ідеї андрогіна, це явище екзистенційного іншого порядку. По-перше, у вимір між життям і смертю виводиться концепт “кохання”. Фольклор спротиву твориться в межових ситуаціях, коли “тут-буття” реалізується в атмосфері крові й утрат, отже екзистенціали самотності, страху, страждання, болю, розпачу а пріорі є танатичними. Ерос і Танатос виступають у нерозривній єдності протиріч, які доповнюють і смислово підтримують один одного, надаючи філософської глибини людським почуттям.

Мотивна “кохання” присутня у фольклорі спротиву усіх періодів, адже більшість із тих, хто піднімається на боротьбу, – молоді люди (“покидають рідні стріхи самі хлопці молоді”). Однак, вони жертвують своїм коханням задля вищої мети, задля виконання своєї високої місії оборонця:

*Ніхто, крім нас,
не зробить цю роботу.
Ніхто, крім нас,
ніхто, крім нас.*
(“Марш десантників”, пісня періоду проведення АТО).

Таким чином вибудовується мотивна лінія: кохання – прощання – смерть. Загалом, у текстах фольклору спротиву зустрічаємо різні варіанти мотиву прощання, що реалізується через аломотиви розставання з коханою, батьками, сестрою, рідним домом тощо. Цінним із погляду новацій є те, що в пісенному фольклорі спротиву сюжетотворчий мотив прощання маркується новою ознакою: патріотизм переважає над особистим. І новобранець, і його найближче, найрідніше, оточення свідомі того, куди й за що він іде воювати:

*І шкода сліз, і шкода жалю,
Бо ти зосталась не одна,
Собі знайду я крашу кралю –
Та краля пишна – то війна.*
(“Щоб землю виорали гармати”, повстанська пісня).

Борець усвідомлює, що війна може обірвати його життя, тому прощається зі своєю коханою, наче востаннє бачить її:

*А може, я в бою загину,
І кров потече із грудей,
І більш я тебе не пригорну
До своїх юнацьких грудей.*
(“Прощайте ви, рідні села”, повстанська пісня).

*А завтра я їду в далеку дорогу,
Не знаю, чи верну, чи ні.
А може, без тебе де-небудь загину
В далекій чужій стороні.*
(“Сідай коло мене”, повстанська пісня)

*І не чекай, моя Оксано,
Додому з лісу партизана.
Бо завтра знову буде бій,
І не вернеться сотник твій.*
(“Я – Крук, чорний сотник УПА”, повстанська пісня)

Повстанська пісня “Я – Крук, чорний сотник УПА” стала інтертекстом для пісні періоду АТО:

*Ти не чекай, моя кохана,
Додому з Пісок партизана.
Бо завтра знову буде бій,
І не вернеться воїн твій.*
(“Я – Шульц, спритний галицький Шульц”,
пісня періоду проведення АТО).

*Подай, дівчино, руку на прощання,
Може, останній вже раз.*
(“Подай, дівчино, руку на прощання”, стрілецька пісня).

Своїй коханій боєць обіцяє повернутися зі славою:

*І дівчину заплакану кине він молоду,
І сказав їй: “Зі славою я до тебе прийду”.*
(“На покинутих згарищах”, повстанська пісня).

*Подай, дівчино, хустину,
Може, я в полі загину.
Темної ночі накриють очі, |
Легше в могилі спочину.*
(“Іхав стрілець на війноньку”, стрілецька пісня).

Звичай дарувати хустку нареченому як символ вірності в коханні поширений ще з козацьких часів. У разі смерті козака в бою хустка виконувала важливу роль – нею вкривали обличчя хлопця. Принагідно зазначимо, що в стрілецьких піснях січовик часто позначається як козак:

*Ой там при долині, гранатами зритий,
Лежить не віднині січовик убитий,
Козацьке тіло від вітру зчорніле,
А личко розцвіле зів'яло, змарніло.*
(“Ой там при долині”, стрілецька пісня)

*Бачиш, сину, де могила,
Піди подивися.
Там спить козак з України,
Піди помолися.*
(“Наді мною вітер віє, чорнозем чорніє”,
стрілецька пісня)

Незважаючи на те, що вдома залишаються кохана, мати, сестра, кожен справжній чоловік повинен піднятися на боротьбу з ворогом-окупантом. Бо боронити рідну землю, – одвічна чоловіча робота: “Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?”. Тому стрижневою особливістю фольклорних текстів, що продукуються у “межових” ситуаціях є якісно нова, що виходить за межі усталених уявлень про людину й світ, ціннісна орієнтація героїв – січових стрільців, повстанців і воїнів АТО.

*Не пора нам спати, плакати-ридати,
Час прийшов розплати. Треба нам вставати. Гей!*
(“Чуєш, сурми грають”, повстанська пісня)

*Кидай неньку стару, кидай жінку і сестру,
Бо настала велика потреба.
Бо настав такий час, що умре кожний з нас.
Не у ліжку, а в полі у бою.
В ряд вставай, щоб не було запізно.*
(“Чи то буря, чи то грім, що реве хмаролім”,
стрілецька пісня)

У проаналізованих текстах бачимо, що герої намагаються залучити до боротьби весь народ:

*Хто живий, хто живий
В ряд вставай, в ряд вставай
Боронити, боронити рідний край.*
(“Машерують вже повстанці”, повстанська пісня)

*Гей же до бою, браття, за волю!
Час вже вставати, до бою вже час.*
(“Де ж наша слава”, повстанська пісня)

*Наша сотня цього часу виступає до Донбасу
Хлопці, підемо, боротися будемо За Україну,
за рівні права.*
(“Хлопці, підемо”, пісня періоду проведення АТО).

Воїни переконують, що якщо хтось стане з ними до спільної боротьби, той обов'язково здобуде славу (нехай і посмертно):

*А хто піде з нами, буде славу мати,
Ми йдем за Свободу воювати.*
(“Гей, видно село”, стрілецька пісня).

У цих рядках “прочитуємо” ще один важливий екзистенційний момент: наявність у сучасному бутті проекту майбутнього. У філософії екзистенціалізму справжнє існування пов'язане насамперед із майбутнім, із трансцендуванням власних меж. Сутність вибору сучасної людини полягає в тому, щоб у глибинах власного духу знайти те абсолютне опертя, яке дасть змогу долати муку власної неспроможності і слідувати вибраним шляхом усупереч усім течіям і перешкодам, щоби виконати своє високе призначення – бути людиною [11, с. 70]. Як бачимо, фольклор спротиву – ментальний конструкт, який виформовується в складних умовах, коли людина загострює увагу на питаннях, як і для чого вона живе. Широкий масив такого фольклору сприяє формуванню власної та національної ідентичності й самобутності українців. Твори, які актуалізуються в “межових” ситуаціях, виражають етноментальну природу та характер сучасників, а також високу здатність українців до емпатії. Фольклорна свідомість відображає той драматичний досвід боротьби й випробувань, який нагромадився за роки визвольних змагів. Багатожанровий пласт фольклору спротиву – своєрідний файлообмінник, завдяки якому людина має можливість не лише пригадати своє минуле, а й не зламатися в періоді криз. Фольклор, який твориться “серед катастрофи воєн і переворотів” [5, с. 74] (особливо анекдоти), дає насагу до подолання посттравматичних синдромів. Переживання кризових періодів як травматичних дозволяє сформувати свою позицію до основних екзистенційних проблем, якими є свобода, смерть, пам'ять тощо. У “межових” ситуаціях життя проживається з особливою інтенсивністю, розумуючи над ним, людина не лише дістає можливість бути вільною (в сенсі екзистенційної свободи), а й шанс стати іншою, знайти стійку опору свого буття. Це дозволяє навіть у трагічному досвіді знайти щось позитивне. Екзистенційний смисл страждання дозволяє нам стати цивілізаційно більш зрілими.

Усе це знаходить відображення у фольклорі кризових ситуацій, який, попри біль утрат, є не ламентациєю, а оптимістичним гімном життю. Це підтверджує певну особливість українського екзистенційного мислення: якщо теоретик екзистенціалізму Камю вважає, що в боротьбі "немає вже місця для надії" [1, с. 11], то українці в усіх "межових" ситуаціях не втрачають віри та надії, як і власної гідності. У фольклорі спротиву чітко відстежуються концептуальні екзистенційно-ціннісні імперсональні та загальнонаціональні домінанти, що робить його важливим джерелом для вивчення суспільної свідомості українців. Це особливо важливо для сьогодення, коли питання "власної здатності бути" перед нацією звучить особливо гостро з огляду на біснування вселенського зла, уособленням якого є для України нині є путінська агресія.

Список використаних джерел

1. Андріяшик О. Р. Українська проза другої половини ХХ століття. У світлі філософії екзистенціалізму / О. Р. Андріяшик // Літературознавчі студії. – 2009. – Вип. 24. – С. 7–13.
2. Залужна А. Є. Екзистенція як історико-філософська проблема / А. Є. Залужна // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія Філософія, Політологія. – 2004. – № 66–67 – С. 40.
3. Зелінський А. На риках вавилонських. Кілька думок про повернення / А. Зелінський. – Л. : Свічадо, 2016.

4. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів : підручник / О. Івановська. – К. : ВПК "Експрес-Поліграф", 2012.

5. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі / Р. Кирчів. – Л. : Інститут народознавства НАН України, 2010.

6. Кримський С. Заклики духовності ХХІ ст. : 3 циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р. / С. Б. Кримський. – К. : ВД "КМ Академія", 2003.

7. Кузьменко О. Досвід драматичної екзистенції людини в українському фольклорі першої половини ХХ століття (актуальність теми, дослідницькі інтенції, методологічно-структурні проблеми). [Електронний ресурс] / О. Кузьменко. – Режим доступу: <http://philology.lnu.edu.ua/seminar/dosvid-dramatichnoji-ekzystentsiji-lyudyny-v-ukrajinskomu-folklori-pershoji-polovyny-hh-stolititja-aktualnist-temy-doslidnytski-intentsiji-metodolohichno-strukturni-problemy>

8. Тихолоз Б. С. Епос versus Танатос (філософський код "Зів'ялого листя") / Б. Тихолоз. – Л. : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2004.

9. Франко І. Я. Одвертий лист до галицької української молодіж / І. Франко. Зібр. тв. : У 50 т. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 405.

10. Чікало Оксана Історичні пісні-хроніки ХХ століття: традиційність сюжеттики та інноваційність ідейно-тематичного змісту / О. Чікало // Народознавчі зошити. – 2009. – № 1–2. – С. 184–191.

11. Шевченко Сергій. Онтологічний вимір екзистенції в філософії Гайдеггера: "DasSelbst" versus "DasMan". Збірник наукових праць / С. Шевченко // Вісн. нац. ун-ту "Львівська політехніка". – 2009. – № 636. – Філософські науки. – С. 61–71.

12. Шумило Н. М. Під знаком національної самобутності: українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Н. М. Шумило. – К. : Задруга, 2003.

Надійшла до редколегії 24.07.17

Y. Zakalska, Postgraduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EXISTENSIAL DIMENSION IN FOLK SONGS OF RESISTANCE

The article Investigates an existential paradigm of folk songs of resistance of three different periods in Ukrainian history, a common feature of which is the war. Basic motyfemas related to the existential foundations of human existence are analyzed. It is shown that folklore of "milestone" situations is a reflection of the dramatic experience of the struggle and trials and may serve as an important source for the study of social consciousness of the Ukrainians.

Key words: folklore resistance, existence, the individual-fighter, "boundary" situation, motyfema.

Я. Закальская, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ В ПЕСЕННОМ ФОЛЬКЛОРЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

Исследуется экзистенциальная парадигма песенного фольклора сопротивления трех разных периодов украинской истории, общим признаком которых является война. Проанализированы базовые мотивемы, связанные с экзистенциальными принципами человеческого существования. Показано, что фольклор "пограничных" ситуаций является отражением драматического опыта борьбы и испытаний и может служить важным источником для изучения общественного сознания украинцев.

Ключевые слова: фольклор сопротивления, экзистенция, воин-индивид, "пограничная" ситуация, мотивема.